

BİYOİKTİDAR VE ENGELLİ BİREY: ENGELLİ BEDENİN DENETİMİ ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA

BIOPOWER AND THE DISABLED INDIVIDUAL: A QUALITATIVE STUDY ON THE CONTROL OF THE DISABLED BODY

Dr. Öğr. Üyesi Levent TAŞ

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü,
leventtas77@yahoo.com

Kırşehir / Türkiye

ORCID: 0000-0001-5147-2014

ÖZET

Biyopolitika modern devletlerin toplumsal yaşamı kontrol ettiği, denetlediği yeni bir iktidar biçimidir. Biyoiktidar bedeni tanımlayarak, kontrol ederek, denetleyerek gerçekleşmektedir. Bu çalışmada biyoiktidar ve engelli beden konu edilmektedir. Çalışmada biyoiktidarın engelli beden üzerinden toplumsal düzeyde nasıl işlediğinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Biyoiktidarın denetimi engellilik durumunun ve engelli bireyin tanımlanmasıyla başlar. Bu tanımlar normal-anormal ayırımına göre yapılır. Engelli beden ve engelli birey kültürel resimde anormal olarak tanımlanır. Bu tanımların yansıdığı toplumsal dünyada ise engelli bedeni etiketleyen, ayırıştıran, dışlayan, ötekileştiren dinamikler işler. Bu dinamikler üzerinden engelli birey toplumun normal sınırlarına dahil edilmeden kısıtlı bir alanda yaşamak durumunda kalır. Biyoiktidarın işleyişi engelli bireylerin belirli bir toplumsal statüde, yaşam kalitesinde ve normallerle eşit olmayan bir biçimde yaşamasıyla sonuçlanmaktadır. Biyoiktidarın söz konusu dışlayıcı mekanizmaları engelli bireyin yasal ve söylem düzeyinde diğer bireylerle eşit kabul edildiği ve çeşitli ayrıcalıklar elde ettiği bir toplumsal zeminde gerçekleşir. Bu araştırmada gündelik yaşamda engelli bedenin nasıl tanımladığı ortaya koyularak engelli bireyleri toplumsal yaşamın kıyısında tutan denetim mekanizmaları ele alınmaktadır. Araştırma bu durumu engelli bireylerin bakış açısından ortaya koymayı amaçladığı için nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada engelli bireylerin deneyimlerinden ve düşüncelerinden hareketle biyoiktidarın gündelik yaşamdaki işleyiş dinamiklerinin yorumlanması amaçlanmıştır. Bu çerçevede araştırma kapsamında 13 bedensel engelli bireyle derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler tematik analize tabi tutularak sunulmuştur. Araştırma sonucunda yasal ve toplumsal düzeyde engelli bedenin biyopolitikanın gerçekleşme alanlarından biri olduğu, engelli bireylere yönelik geliştirilen politikaların gündelik yaşamda denetim mekanizmalarına dönüştüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Engelli birey, biyopolitika, biyoiktidar.

ABSTRACT

Biopolitics is a new form of power through which modern states control and regulate social life. Biopower occurs by defining, controlling, and regulating bodies. This study focuses on biopower, and the disabled body.

The aim of the study is to understand how biopower operates at the societal level through the disabled body. The control of biopower begins with the definition of disability and the disabled individual, based on the distinction between normal and abnormal. In cultural representation, the disabled body and the disabled individual are defined as abnormal. In the social world, these definitions result in dynamics that label, segregate, exclude, and marginalize the disabled body. Through these dynamics, the disabled individual is forced to live in a restricted area without being included in the normal limits of society. The operation of biopower results in the disabled individual living in a certain social status, with a quality of life that is not equal to that of the normal individuals. Biopower's exclusionary mechanisms occur in a social context where the disabled individual is legally and discursively accepted as equal to other individuals and granted various privileges. This study aims to reveal how the disabled body is defined in everyday life and to examine the control mechanisms that keep disabled individuals on the margins of society. Because the study aims to present this situation from the perspective of disabled individuals, a qualitative research method was adopted. Thirteen in-depth interviews were conducted with physically disabled individuals, and the data obtained were analyzed thematically. The study concludes that disability is one of the areas where biopolitics is realized legally and socially and that policies developed for disabled individuals are transformed into control mechanisms in everyday life.

Keywords: Disability, disabled person, biopolitics, biopower.

1.GİRİŞ

Uzun yıllar görmezden gelinen engelli bireyler artık birçok haklara sahiptir. Buna bağlı olarak engelli bireyler de sosyal yaşama daha çok katılmak istemektedirler. Artan haklara ve katılım taleplerine karşın engelli bireylerin 'normal' kabul edilmelerinde kültürel ve kurumsal sorunlar yaşanmaktadır. Engelli bireylerin toplumsal yaşamla bütünleşmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Bu sorunları nedeniyle engelli bireyler dezavantajlı gruplarından biri olarak kabul edilmektedir. Dezavantajlı gruplar temel haklarını elde edemeyen ve bu hakları elde edebilmek için devlet ya da aile gibi kurumların desteğine ihtiyaç duyan bireylerdir.

Bu çalışmada engelli bireylerin dezavantajlılık durumu, karşılaştıkları sorunlar biyoiktidar kavramı çerçevesinde değerlendirilmektedir. Engelli bireylerin haklarının artmasına karşın çeşitli dezavantajlar yaşamaları günümüz toplumlarında biyoiktidarın disipline edici işlevlerinin bir sonucudur. Gündelik yaşamdaki rutinlerde engelli beden biyoiktidarın denetimi/gözetimi altındadır. Engelli bireylerin karşılaştıkları sorunlar da toplumsal yaşamın içine sinmiş, görünmez biyoiktidar mekanizmalarının işlerliğinin devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Biyoiktidar engeli olan bireylerin gündelik yaşamlarını denetim altına alarak onları toplumun normal ve anormal tanımlarına göre sınıflandırmakta, etiketlemekte ve bu ayrımlara göre rol ve statüler vermektedir. Engelli bireylerin aile, sivil toplum örgütleri, formel örgütler ve diğer topluluklar da denetimin ana taşıyıcıları olarak ön plana çıkmaktadır. Sivil toplum örgütleri, Sosyal güvenlik ve sosyal yardım işlerini örgütleyen devlet kurumları, yerel yönetimler vb. toplumsal örgütler engelli bireylere destek olmak amacıyla çeşitli uygulamalar yapmaktadırlar. Bunun yanında aileler, akrabalar, komşular ve toplumun geneli de onlara karşı çeşitli tavırlar, tutumlar ve davranışlar geliştirmektedir. Gerek kurumların gerekse engeli olan bireyin yakın çevresinin ortaya koyduğu tutumlar, tavırlar ya da davranışlar empatik bir yaklaşımdan yoksun kalarak engelli bireyleri baskı altına alan, kısıtlayan ve denetim altında tutan biyoiktidar mekanizmalarına dönüştürmektedir.

Bu çerçevede çalışmada biyoiktidarın gündelik yaşamda engeli olan bireyleri nasıl denetlediği ve kontrol altında tuttuğu sorgulanmaktadır. Bu sorgulama engeli olan bireyin tanımlanması ve engelli bireylerin gündelik yaşam deneyimleri olmak üzere iki düzeyde yürütülmektedir. Araştırmada öncelikle engelli birey ve engellilik durumunun nasıl tanımlandığı sorgulanmıştır. Bu tanımlar engelli bireye karşı geliştirilen tavırların, davranışların, sosyal politikaların temelinde yer alır.

Toplumsal gerçekliğin bir sonucu olarak tüm aktörler kendi durdukları konumdan ya da kendi bakış açılarından engelli bireyi tanımlamaktadırlar. Tanımlamanın merkezine engeli olan birey koyulmadığında ise iyileştirme adına yapılan faaliyetler dahi denetim mekanizmalarına dönüşmektedir. Bunun sonucunda da engeli olan bireylere yönelik geliştirilen tavırlar, tutumlar, sosyal politikalar onları dışlayıcı bir nitelik dahi kazanabilmektedir. Araştırmada ikinci olarak engeli olan bireylerin diğer bireylerle, sivil toplum örgütleriyle ve formel örgütlerle gündelik yaşamlarında girdikleri ilişkiler sorgulanmıştır. Bu ilişkiler hem engeli olan bireylere yönelik tanımları hem de gündelik yaşamda engeli olan bireyler üzerinde kurulan denetimi yansıtmaktadır. Araştırmada engellilik durumunun nasıl tanımlandığı, engelli bireylerin deneyimlerinden ve bu deneyimlerini anlamlandırma biçimlerinden hareketle ortaya koyulması amaçlanmaktadır. Engelliliğin, engel türüne göre değişeceği düşüncesiyle çalışmada belirli bir engel türüne odaklanmak uygun görülmüş ve bedensel engelli bireylere odaklanılmıştır. Araştırma engelli bireylerin görüşlerini ve deneyimlerini odağa aldığı için nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Araştırma verileri 13 katılımcıyla yapılan derinlemesine görüşmelere dayanmaktadır. Elde edilen veriler analiz edilerek bulgular biyoiktidar kavramsallaştırması çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda engelli bireyin ve engellilik durumunun toplumun kültürel kodlarında yer alan normal-anormal ayırımına göre yapıldığı ve bu ayırımların da toplumsal ve örgütsel düzeyde ayrımcılık üreten bir niteliğinin olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca bu ayırım ve dışlama dinamiklerinin engelli bireylerin gündelik yaşamlarının denetim altına alındığı bir durum ortaya koyduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2. BİYOİKTİDAR BAĞLAMINDA ENGELLİ BEDEN VE ENGELLİ BİREY

Beden insanın kendine ait bir varlık gibi görülse de tarih boyunca iktidarların hedefi olmuştur. Bedeni kontrol altına almak, denetlemek, biçimlendirmek siyasal ve sosyal politikaların hedefi olmuştur. Engelli beden de bu müdahalelerden ayrı düşünülemez. Günümüz toplumlarında engelli bireyler birçok problemle yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Modern toplumlarda engelli bireyler birtakım haklar elde etmelerine karşın yaşadıkları sorunların da arttığı görülmektedir. Modernleşmeyle birlikte yaşanan ekonomik, toplumsal ve zihinsel değişmelerin engelli bireylerin ötekileştirilmeleri ve toplumsal yaşamdan dışlanmalarıyla sonuçlandığı görülmektedir (Ünal, 2020: 103).

Modernlikle birlikte yaşanan eşitsizliklerin, dışlama ve ötekileştirme dinamiklerinin, dezavantajlı durumun açıklanmasında çoğunlukla medikal yaklaşım, sosyal model ve hak temelli yaklaşımlar çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Medikal yaklaşım engellilik durumunu sağlık sorunu gibi tanımlamaktadır. Engellilik durumunu biyolojik boyutuna indirgemekte ve engellilik durumunun tanımlanmasında yetersiz kalmaktadır. Modern tıbbın gelişmesi bedenin bir makine gibi kurgulanması normal/anormal ayırımının ana kriteri biyo-fiziksel özellikler olduğu için engelli beden patolojik olarak tanımlanmıştır (Nazlı, 2012: 21). Engelli bedene yönelik bu tanımlamaların bir ideoloji haline gelen sağlam bedenlilik ideolojisinin öjenizmle paralellik göstermektedir (Aytemur Sarioğlu, 2020: 130-131). Bu paralellikler engelli bireylerin toplumsal yaşamdaki varlığını doğrudan tehdit eder. Ancak biyoiktidar mekanizmalarıyla öjenizmin zayıfladığı engelli bedeni tamamen yok etmek ya da neslinin devamını sağlamayı engellemektense onu topluma zarar vermeyecek sınırlarda tutan bir işleyişe sahip olduğu söylenebilir.

Medikal yaklaşım engellilik durumunun tanımlanmasında doktoru, tıbbi bilgiyi merkeze alan bir yaklaşımdır. Bu tanımlama biçimi engellilik durumunu bir hastalığa indirgeyerek teknik/bilimsel bilgiyle karar verilecek bir durum olduğunu ortaya koyar. Bunun bir sonucu olarak da tıbbi bir kontrol neticesinde kimin engeli olan birey olduğuna otorite karar verir (Burcu, 2020: 23-24). Engelli bedenin sakat, tuhaf, zihinsel engelli kör, sağır gibi kavramlar üzerinden yapılan tanımlamalar ve sınıflandırmalar engelli bireylerin yönetilmesini kolaylaştırmak amacıyla yapılır (Tremain, 2008b: 5-6). Bu türlü tanımlamaların yansması engellilik durumunun engelin yüzdesine göre hesaplandığı tıbbi ölçülerde karşımıza çıkar.

Resmî olarak bedensel engelli kabul edilmede %40 engeli olma kritik bir sınırdır. Bu sınırın üstünde bir engellilik derecesine sahip olan bireyler ulaşım indirimleri, sağlık/rehabilitasyon hizmetleri, erken emeklilik, ÖTV indirimi, faturalara indirimleri, sosyal yardımlar ve engelli maaşı gibi çeşitli haklardan yararlanabilmektedir.

Bu haklardan engeli olan bireylerin tamamı yararlanamaz. Ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, yaş, çalışma durumu ve engel derecesi gibi birçok kritere göre bu haklardan yararlanılabilmektedir. Bu derecelendirme ile engelli birey ile sağlıklı birey arasında yapılan normal-anormal ayrımı engelli bireyler arasında da yaratılmaktadır. Medikal modelin hakimiyeti yaşamın medikalizasyonu olarak ifade edilen ve gündelik yaşamdaki her şeyin tıbbi bir perspektiften hareketle hastalık gibi tanımlanmasına ve biyolojik kader ile açıklanmasına neden olmaktadır (Adak, 2009: 128-129). Oysa engellilik durumunun teknik ve tıbbi boyutlarıyla sınırlandırılarak sağlık sorununa indirgenmesi yeterli bir açıklama olmayacaktır (Şentürk, 2022: 49). Çünkü tıbbi açıklamalar karşın toplumsal yaşamda engellilik durumunun tanımlanmasındaki dinamikler oldukça farklıdır. Medikal yaklaşım engelliliği gerçeklikteki durumunu ve nedenleri doğru tanımlayamadığı gibi sorunun çözümü içinde doğru yaklaşımlar geliştiremez (Tremain, 2008a: 104).

Gündelik yaşamda engeli olan bireylerin ayrıştırılması, etiketlenmesi ve dışlanması sürekli karşılaşılan olağan bir rutine dönüşmüştür. Çünkü engeli olan bireyler onlara bazı haklar sağlayan engelli raporunu alamsalar bile engelli durumunda olmanın güçlükleriyle mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Bu durumda engelli olma durumunu sosyal boyutlarıyla tanımlamak önem kazanmaktadır. Oliver (1990) engelliliği bireylerin yaşadıkları bir trajedi değil bireylere toplum tarafından uygulanan bir baskı ya da toplumun ilgisizliğinin bir sonucu olarak değerlendirir. Bu tanımlama engelliliğin değerlendirilmesinde odağı bireyden topluma çevirir. Engelliliği sosyal temelde düşünüldüğünde sosyal organizasyonsuzluk dikkat çeker. Engellilik toplumun engelli bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda organize olmamasının bir sonucudur (Burcu Sağlam ve Eker, s2020. s. 93). Bu açıdan engelli olmak en başta farklı olmakla ilişkilidir. Toplumun norm kabul ettiği sınırların dışında olma ya da toplumun yaygın ortak özelliklerinden farklı özelliklere sahip olma durumunu ifade eder. 'Normal bedene' sahip bireyler kendilerine göre normal olanın dışındakini farklı, garip, tuhaf şeklinde tanımlamakla birlikte engelli kavramsallaştırmasıyla etiketleyerek ötekileştirmektedir. Gündelik yaşamda engelli bireyle engeli olmayan bireyi ayıran dinamikler kültürel resimden beslenir. Gündelik yaşamda engelliliği inşa eden kültürel kodlar hakimdir (Burcu, 2011: 51-52).

Engelli bireylerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları engellemeleri, dezavantajları sosyal model medikal yaklaşıma göre daha bütünsel açıklayabilmektedir. Bu yaklaşım engellilik durumunun toplum tarafından yaratılan bir durum olduğuna vurgu yapmaktadır (Burcu, 2020: 59). Ancak sosyal modelin engelliliği açıklarken toplumsal ve kültürel şartların olumsuz etkilerine odaklanır (Nazlı, 2012: 23). Bu durum birey ile toplum arasında bir rekabet ve eşgüdüm olduğu biçiminde yorumlandığı gibi aktif birey tanımının göz ardı edildiği bir düşünce de doğurur. Sosyal inşacı yaklaşım sosyal boyutlara dikkat çekerken engelli bireylerin engellilik durumunun ortaya çıkmasındaki rolünü ve birey-toplum arasındaki ilişkiselliği gözden kaçırılmaktadır. Sosyal inşacı yaklaşımlar medikal yaklaşıma bir tepki olarak geliştiği için medikal yaklaşımın ihmal ettiği sosyal boyuta odaklanırken bireyi ikincil planda konumlandırmaktadır. Bu durum ise sosyal inşacı perspektifin bedeni engellilik durumunun inşasında yeterince dikkate almamaktadır (Açıkgöz ve Özil, 2023). Benzeri bir indirgemeci tutum hak temelli yaklaşımlarda da karşımıza çıkmaktadır. Hak temelli yaklaşımlar da engellilerin diğer bireylerle eşit olduğu onlardan farklı görülmemesi engelli olan bireylere yönelik yapılan pozitif ayrımcılıkların aslında onların hakkı olduğu düşüncesine dayanmaktadır. Hak temelli yaklaşımlar da engelliliği ve dışlanmayı engelli bireylerin toplum tarafından göz önünde bulundurulmamalarına dayandırarak sosyal model odağında açıklar (Burcu Sağlam ve Eker, 2020: 105-106). Hak temelli yaklaşımlarda engellilere yapılan desteklerin bir lütuf gibi sunulmasına karşı geliştirilmiş bir tepki niteliğindedir.

Bu nedenle durum tespitinde isabetli olmakla birlikte engelliliğin inşasında engelli bireylerin rolünü göz ardı eder ve kapsayıcı açıklamalar yapmaktan uzak kalır.

Biyomedikal yaklaşımlar engelli olmayı patolojik bir duruma indirmesi nedeniyle olguyu açıklamada yetersiz kalmaktadır. Buna karşın sosyal inşacı yaklaşım ise engelliğin toplumsal nedenlerini ifşa ederek bir farkındalık oluşturmaktadır. Ancak bu farkındalığa rağmen gündelik yaşamda engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların devam etmesi açıklayamamakta ya da toplumu, kültürü suçlayarak yüzeysel analizler yapmaktadır. Sosyal modelin toplum odaklı yaklaşımı engelliliğin inşasında engelli bireylerin rolünü ve iktidar ilişkilerini de ihmal edebilmektedir. Bu nedenle egemen engellilik yaklaşımları iktidarın engelli bireyler üzerinde oluşturduğu kısıtlamaları gizleme yönünde bir işlev görür (Tremain, 2008b: 10-11).

Bu bağlamda engellilik konusunda oluşan farkındalığa, sosyal politikalara ve pozitif ayrımcılıklara karşın engelli bireylerin sorunlarının gündelik yaşamda çözülemeyişi engelliği ortaya çıkaran belirsiz, görünmez, gündelik yaşama sinmiş mekanizmaların daha yakından ve mikro düzeyde değerlendirilmesini gerektirmektedir. Engellilik iktidar ilişkilerinden bağımsız düşünülemez. Bir açıdan engellilik iktidar ilişkilerinin meşrulaştırılması doğrultusunda ortaya çıkar (Tremain, 2008a: 104).

Foucault biyoiktidar kavramıyla gündelik yaşamı denetleyen, kontrol eden ve anormal olanı dışlayan dinamikleri açıklamada yararlı bir kavram olarak formüle etmiştir. Biyoiktidar açısından bakıldığında kültürel kodlara dayalı tanımlamalar da iktidar ilişkilerini içerir. Bedensel engellilik söz konusu olduğunda engellilik durumunu tanımlamak toplumdaki normal beden algısını yansıtır. Yaygın olan normlara uygun olmayan bedenler engellilik durumuyla özdeşleştirilir. Bedensel engelli olarak tanımlanmak bioiktidar kavramının işaret ettiği egemen olana tabi olan-olmayan ikileminde gerçekleşir. Bedensel engeli olmak tabi olmak, eksik olmak muhtaç olmak gibi kodlarla özdeşleştirilir. Biyoiktidar engelli bireylerin engellenmesinde engelli bireylerin rolünü de açıklama kapasitesi olan bir çerçeve sunar. Çünkü engelli bireyleri engelleyen engellerin işleten iktidar mekanizması engelli bireyler üzerinden kendini gerçekleştirir. Çünkü Foucault'a göre bireyin kim olduğunu belirleyen normallığın standartlarını ortaya koyan iktidar ilişkilerinin ürünüdür (Bayır, 2020: 6).

Bu çerçevede biyoiktidar kavramından hareketle engelli bireyler ve engellilik açıklanabilir. Biyoiktidar toplumu yönetilebilir hale getirmek için nüfusun bir kısmını engelli ya da anormal olarak tanımlar (Tremain, 2008b: 102). Biyoiktidar kavramsallaştırması büyük ölçüde Foucault gibi postyapısalcı düşünürlerin iktidar kuramına dayanır. İktidarın değişen doğasını anlamak biyoiktidarın gündelik yaşamdaki işleyişini değerlendirebilmek için gereklidir. Biyoiktidar geleneksel siyasal otoritenin yasa ve şiddet aracılığıyla yönetilenler üzerinde kurduğu klasik iktidar biçiminden farklı bir iktidar biçimini ifade eder. Klasik iktidar biçimi siyasal alanla sınırlıyken biyoiktidar beden ve nüfusun kontrolü üzerinden tüm toplumsal yaşama yayılmıştır (Taşçier, 2010: s. 83). Foucault (2014: 141-412) klasik iktidar biçimlerini hukuki kurallar ve yasaklama üzerine kurulu olduğunu vurgulayarak eleştirir. Bu iktidar anlayışı iktidarın kimde olduğuna odaklanan ve devlet gücünde somutlaşan siyasal bir iktidar biçimine karşılık gelir. Oysa iktidar hukuk sorunu olmaktan çıkmış 'tıbbi, toplumsal denetimleri, psikiyatriyi ve psikolojiyi araç olarak kullanan' yeni bir mekanizmaya dönüşmüştür (Foucault, 2014: 158). Klasik iktidar genellikle kral gibi yöneticilerde somutlaşan merkezi siyasal otoriteye dayanır. Bu iktidar biçiminde yöneten ve yönetilen ayrımı iki zıt arasındaki egemenlik ilişkileri söz konusudur. Buna karşın modern dönemde ortaya çıkan iktidar biçimi iki insan arasındaki ilişkiler gibi mikro düzeyden sivil toplum, vatandaş ve devlet gibi makro düzeydeki ilişkilere kadar her düzeyde görülmektedir. İnsanların iş yaşamı, ev hayatı, kamusal alan gibi gündelik yaşamlarının her düzeyinde, arkadaşlarıyla, aileleriyle, komşularıyla, kardeşleriyle kurdukları ilişkilerde bir iktidar ilişkileri vardır (Taşçier, 2010: s. 82). Foucault iktidar anlayışına devlete de bir yer vermekle birlikte iktidarın toplumsal düzeyde nasıl yayıldığına odaklanır (Özdemir, 2021: 113).

Modern devlet, toplumsal yaşamın tüm alanları kontrol etmeyi amaçlar. Bu amaçla tüm toplumu kontrol, etme, denetleme, takip etme ve yönlendirmeye çalışır. Modern iktidarın ortaya çıkmasında bilimlerin de özel bir yeri vardır. İktidar modern bilimlerle iç içe geçmiştir. Modern bilimlerin davranışlara, eylemlere, gündelik yaşama normaler koyarak iktidarın düzenleyici ve kontrol edici işlevlerini yerine getirerek kurumsallaşmasına katkı sağlar (Philip, 1997: s. 91). Foucault'nun düşüncesine göre insanları disipline eden sistemler modern toplumun her yönüne yayılmıştır ve insanlar farkında olmadan onları kontrol eder (Megill, 1998: s. 358). Foucault (2015: 58-59) liberalizmle özdeşleştirdiği bu yeni yönetim biçimini bir taraftan özgürlükleri geliştiren bir taraftan da denetim ve gözetimi arttıran mekanizmalara olarak açıklar.

Bu özgürlük alanı gündelik yaşamdaki iktidar ilişkilerinde bireye farklı ve aktif bir konum kazandırır. Bu nedenle onun düşüncesinde özne olarak tanımlanan birey iktidara tabi olan bir aktiflik ortaya koyar. Klasik iktidar tanımlarında devlet otoritesi karşısında ezilen bir grubun üyesi olan birey yeni iktidar biçiminde iktidarın taşıyıcısıdır. Oysa Foucault bireyi iktidarın karşıtı değil onun aracısı, taşıyıcısı gibi görür (Taşçier, 2010: s. 81). Birey gündelik yaşam pratikleriyle iktidarın sürdürülmesine katkı sağlar. Foucault bireyi bir özne olarak tanımlar; ancak onun anlayışındaki özne iktidarın denetimine tabi olan, iktidarın taşıyıcısı bir öznedir (Koç, 2018: 195-196). İktidar bir hakikat yasası gibi normlar ve doğrular dayatarak bireylerin gündelik yaşamlarına müdahalelerde bulunur (Foucault, 2014: 63). Foucault'nun yaklaşımı sosyal modele ve medikal modele göre daha aktif bir birey tanımlaması ortaya koyar. Ancak onun yaklaşımında toplum tarafından belirlenmeye karşı koyabilen bir özne çıkarmak oldukça zordur (Hughes, 2008: 80-81). Çünkü onun yaklaşımındaki aktif özne kendi yaşamı üzerinde tamamen özgür kararlar alabilen bir aktör değildir. İktidarın denetiminde bir öznedir.

Modern devletin iktidar kurma arayışları bedenün kontrolü ve denetimi esasına dayanır. Biyoiktidar modern devletin beden üzerinden inşa edildiği biçimleri ifade eder. Beden iktidar mücadelesinin yapıldığı bir alan haline gelmiştir. Biyoiktidar insan hayatının ya da biyolojisinin düzenli hale getirilmesini esas alır. Bu düzen bedenlerin yönetilmesi yoluyla nüfusu denetim altına alan çeşitli stratejiler geliştirir. Biyoiktidarın bu stratejilerle yaşam biçimlerine müdahalesi meşrulaştırılmıştır (Urhan, 2010: s. 82-83). Foucault'a göre iktidar hakikat düşüncesine dayanan kimlik tanımlarıyla gündelik yaşama doğrudan müdahale eder (Taşçier, 2010: s. 76). Biyoiktidar da bedenün tanımlanması, kontrol edilmesi, takip edilmesi gibi süreçleri içermektedir. Bedenün nasıl tanımlanacağı o bedene sahip kişilerin ne tür haklara sahip olacaklarını ve statülerini belirlemektedir. Belirli özelliklere sahip bedenler idealleştirilirken bu özelliklere sahip olmayan bedenler etiketlenir, ötekileştirilir, cezalandırılır. Bu durumda etiketleme, ötekileştirme, cezalandırma iktidarın her türlü bedeni kontrol etme amacına hizmet eder. Biyoiktidarın insanlar üzerindeki etkisi düzeltme ve normalleştirme mekanizmalarıyla kurulur (Taşçier, 2010: s. 87). Biyoiktidarın amacı insanların yönetilebilir hale getirmek amacıyla normalleştirmektir (Tremain, 2008a: 102).

Günümüz tüketim toplumlarında beden iktidar ilişkilerinin kapitalist kar güdüsüyle iç içe geçtiği bir manzara ortaya koymaktadır. Tüketim odağında tanımlanan beden sağlıktan çok estetik ve atletik olmanın hedeflendiği ve bu hedefleri gerçekleştirmenin de daha çok tüketimle ilişkilendirildiği bir toplumsal dünya ortaya çıkarmıştır (Yüksel, 2019: 222-223). Bu yeni durum sağlıklı olmanın dışlanmadığı tersine sağlıklı olmanın estetik ve atletik olmakla özdeşleştirildiği bir sağlık ve normallik anlayışını beslemektedir. Atletik ve sağlıklı olanın dışında görülen engelli beden biyoiktidarın ötekileştirme ve dışlama dinamiklerinin gerçekleştiği bedenlere dönüşmüştür.

Biyoiktidar beden üzerinde kurduğu denetimle bireyleri kontrol etmeyi amaçlar. Modern toplumda engelli beden üzerinde de bir denetim kurulmuştur. Engelli beden normal sağlıklı bedenün sınırlarının dışında kaldığı için etiketlenir ve ötekileştirilir. Foucault normal-anormal ayrımının evrensel olamayacağını ortaya koyarak modern toplumun engelli beden üzerinde kurduğu tahakkümü eleştirir (Açıkgöz ve Özil, 2023).

Bu eleştiriye karşın onun ortaya koyduğu biyoiktidar düşüncesi engelli beden ve benzerlerinin modern toplumun disiplin stratejileriyle nasıl kontrol altına alındığını açıklar. Normal-anormal ayrımı gibi sağlıklı-sağlıksız ayrımı da engelli bedenin ve engelli bireyin kimlik tanımlamasını temel alır. Toplumun kültürel kodlarında yer alan engellilik tanımları bireylere aktarılır. Engellilik durumu çoğunlukla bireyin sahip olduğu bir takım bedensel, ruhsal, zihinsel vb. özellikleri nedeniyle dezavantajlı olması ile özdeşleştirilmektedir. Söz konusu dezavantajlı durumun reddedilemez bir vaka olması bu dezavantajların ortadan kaldırılması için çeşitli sosyal politikaları teşvik etmektedir. Bu politikalar ise biyoiktidarın önemli araçlarıdır. Biyoiktidar normal olan tanımlarından anormal olanın kontrol edildiği bir iktidar ilişkisi ortaya çıkarır. Normalleştirme bireyler üzerinde sadece baskı kurarak değil onları yaygın olana isteyerek uyum sağlamalarını temin ederek insanları disipline eder (Waldschmidt, 2008: 195). Kurumsal, örgütsel ve toplumsal düzeyde işleyiş mekanizmalarıyla biyoiktidar tüm topluma yayılır. Engelli beden söz konusu olduğunda kurumsal ve örgütsel düzeyde ve toplumsal düzeyde de biyoiktidar ayrımcılık dinamikleri üzerinden toplumsal denetim sağlamaktadır.

Engelli bedene yönelik yasal ve kültürel tanımlar toplumsal dünyada engelli bireylerin denetim altına alındığı bir durum ortaya çıkarmaktadır. Biyoiktidarın işleyiş dinamikleri engelli bireylerin içinde buldukları bu durumun nasıl işlediğinin izahını verir. Biyoiktidar gündelik yaşamda ailelerin tutumlarında, resmî kurumların politikalarında ve uygulayıcıların tutumlarında karşımıza çıkmaktadır. Yasal düzenlemelerde engelli bireylerin yardıma ihtiyacı olan ya da pozitif ayrımcılığın uygulandığı muhtaç bireyler konumuna yerleştirilmesi engelli bireyin sahip olduğu statüyü yansıtmaktadır. Engelli bireyler haklarını arayan ve haklarını alan özneler olarak değil onlara birtakım hakların verildiği muhtaç vatandaşlar olarak tanımlanmaktadır. Örgütsel düzeyde karşımıza çıkan bu durum toplumsal yaşamda da karşımıza çıkar. Örneğin aileler engelli bireyleri toplumdan gizlerken engelli bireyleri normalin dışında utanılacak birey olarak etiketlemektedir. Engelli olan bireylere yönelik sosyal politikaların uygulanmasıyla ailelerin bu tutumu değişmiş ve engellilik toplumsal yaşamda daha görünür olmuştur. Bu değişimle birlikte engelli bireyler hakları olan bireyler olarak görülmüştür. Bu anlayışta da aileler engelli olan çocuklarının haklarını arayan özneler olarak aktif olmuşlardır. Ancak engelli olan birey bu gelişmelere rağmen etiketlenen ve dışlanan bir bireydir. Engelli bireylerin deneyimledikleri bu dışlanma ve ayrımcılıklarda sağlam bedenliliğin tarihsel süreç boyunca bir ideoloji haline gelmesi etkili olmuştur (Aytemur Sağiroğlu, 2017: 153-154). Engelli bireylerin dışlanmaları ya da normal olanlardan ayrıştırılmaları her zaman olumsuz etiketlemeler üzerinden gerçekleşmemektedir. Sağlam bedenlilik ideolojisi engelli bireyleri yücelterek de işleyebilmektedir. Kimi zaman da özellikle bedensel engelli bireyler 'melekleştirilerek' (Şenol ve Canbolat, 2022: 170) normallerden ayrılmakta ve onlara farklı muamele edilmektedir. Bu durumda engelli bireyler yardıma ihtiyacı olan bireyler statüsüne yerleştirilerek toplumun kendi ihtiyacını görebilen normallerinden ayrıştırılmaktadır.

Çalışmanın bundan sonraki kısımlarında araştırmanın yöntemi açıklanmakta ve ardından engelli bedenin nasıl tanımlandığı ve biyoiktidarın engelli bireyleri nasıl kontrol ettiği, denetlediği ve disipline ettiği nitel bir araştırmanın verileri üzerinden yorumlanmaktadır.

3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmada engelli olan bireylerin içinde buldukları dezavantajlı durumun biyoiktidar ilişkisi konu edilmektedir. Biyoiktidar modern toplumlarda bireylerin beden üzerinden kontrol edildiği, denetlendiği düşüncesine dayanır. Bu kontrol bedenin tanımlanması ve bu tanımlara göre toplumdaki konumlandırılmasıyla sağlanır. Biyoiktidar gündelik yaşamın siyasal, toplumsal, ekonomik, kültürel her yönünde mikro ölçekte işleyen bir mekanizmaya sahiptir. Bu nedenle biyoiktidarın mikro düzeydeki işleyiş süreçlerinin anlaşılması ilgili bireylerle doğrudan görüşmeyi gerektirmektedir.

Bu çalışmada engeli olan bireylerin gündelik yaşamlarında biyoiktidarın işleyiş dinamiklerinin incelenmesi amaçlandığı için engeli olan bireylerin gündelik yaşamları hakkında derinlemesine bilgiye ihtiyaç duyulmuştur. Bu tür bilgilerin elde edilebilmesi için engelli bireylerin görüşlerine, deneyimlerine ve yorumlarına başvurulacağı için nitel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Nitel araştırmalar doğal ortamda, katılımcılarla doğrudan görüşmeler aracılığıyla katılımcıların yorumlarının merkeze alındığı araştırmalardır (Creswell, 2023: s. 45-47).

Bu çerçevede araştırmanın ana problem cümlesi bedensel engelli bireylerin yaşamında biyoiktidarın kontrol, denetleme, sınırlandırma süreçleri nasıl işlemektedir şeklinde belirlenmiştir. Bu ana problem cümlesinden hareketle şu alt problem cümlelerine cevap aranmıştır;

- Bedensel engeli olan bireyler engellilik durumlarını nasıl tanımlamaktadır?
- Bedensel engeli olan bireyler toplumsal yaşamda karşılaştıkları engelleri nasıl tanımlamaktadır?
- Bedensel engeli olan bireylerin toplumsal yaşamda karşılaştıkları tutum ve davranışlar hakkındaki düşünceleri nelerdir?
- Bedensel engeli olan bireyler resmî kurumlarla ilişkilerinde karşılaştıkları durumları nasıl açıklamaktadır?

Araştırmanın verileri bu problem cümleleri çerçevesinde oluşturulan derinlemesine görüşme formuyla yapılmıştır. Görüşme formu açık ve kapılı uçlu sorulardan oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşmeler hem araştırmacının istediği konulara odaklanmasını hem de katılımcıların görüşlerini ayrıntılı bir şekilde açıklayabilmelerine imkân tanır. Bu tip görüşmelerle katılımcıların içinde buldukları durumu kendi ifadeleriyle anlatmalarını sağlar (Merriam, 2013: 88). Araştırma örneklem grubunun oluşturulmasında amaçlı örnekleme ve kolayda örnekleme tekniği kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme tekniği araştırma problemini yeni durumların keşfedilmesinde imkân tanıyan bir tekniktir (Yıldırım ve Şimşek, 2000). Kolayda örnekleme araştırmanın sahasına daha kolay ulaşabileceği düşüncesiyle tercih edilmiştir. Katılımcılara araştırma hakkında bilgiler verilmiş ve onaylamaları durumunda görüşmeler yapılmıştır.

Görüşmeyi kabul eden 13 bedensel engeli olan bireyle görüşmeler yapılmıştır. Araştırmanın kapsamı bedensel engeli olan bireylerle sınırlı tutulmuştur. Engel durumuna göre engellilik durumunun farklı deneyimlenmesi nedeniyle belirli bir engel durumuna odaklanılmıştır. Böylece daha ayrıntılı bir analiz yapma imkânı edilesi amaçlanmıştır. Görüşmeler 30-90 dakika arasında sürmüş ve görüşmeler esnasında ses kaydı alınmıştır. Bazı katılımcılarla ilk görüşmeden sonra da görüşmeler yapılarak daha derinlikli veriler elde edilmeye çalışılmış ve keşfedilen durumlarla ilgili yeni sorgulamalar yapılmıştır.

Görüşmelerde elde edilen verilerin analizine yapılan görüşmenin ardından başlanmıştır. Öncelikle her bir katılımcıya görüşme sırasına göre K1, K2, K3, K4 vb. şeklinde kod isimler verilmiştir. Daha sonra görüşme kayıtları deşifre edilerek MAXQDA yazılımına aktararak analize başlanmıştır. Katılımcıların ifadelerindeki önemli görülen noktaların kodlanmasıyla analize başlanmış, sonrasında kodlar birbirleriyle ilişkilendirilerek kategorilere/temalara ulaşılmıştır. Analiz sonucunda elde edilen temalar bulgular başlığı altında sunulmuştur. Son olarak bu kategoriler Merriam'ın (2013: s. 179-178) daha teorik hale getirme yolu izlenerek kuramsal tartışmalarla ilişkilendirilen başlıklarla ifade edilmiştir. Bulgular sunulurken katılımcıların doğrudan ifadeleri aktararak geçerlilik ve güvenilirliğin desteklenmesi amaçlanmıştır.

4.BULGULAR

Bu başlık altında sahadan elde edilen verilerin analizleri sunulmuştur. Öncelikle katılımcıların sosyo-demografik özellikleri açıklanmıştır. Ardından çalışmada ulaşılan temalar sunulmuştur. Çalışmada ulaşılan temalar Tablo 1'de gösterilmektedir. Sınıflandırılmış kodlar sütunu kodların kategorileştirilmesiyle oluşturulmuş örnekler gösterilmektedir. Temalar bu kategorilere dayanarak oluşturulmuştur.

Üst soyutlama düzeyindeki ifadeler ise Merriam'ın daha teorik hale getirme sürecinde ifade ettiği süreç doğrultusunda temalar ile biyoiktidar kuramları arasındaki ilişkiden hareketle oluşturulmuştur.

Tablo 1. Örnek Kodlar, Temalar ve Teorik Soyutlamalar

Üst Soyutlama Düzeyi	Temalar	Sınıflandırılmış kod örnekleri
Doktor Otoritesi Üzerinden Biyoiktidarın İşleyişi	Engelli Raporu ve Engel Derecesi	-Engelli Rapor derecesi -Doktorların tutumları -Rapor kontrol muayenelerinin sıklığı
Beden Üzerinden Gündelik Yaşamın ve Refahın Kontrolü	Engelli Maaşı ve Sosyal Destekler	-Yasal düzenlemeler -Ev ziyaretleri -Sosyo-ekonomik yaşamın kontrolü
Toplumsal Düzeyde Biyoiktidarın İşleyişi	Sınıflandırma ve Ayrımcılık Dinamikleri	-Ailede ayrışma -Yardıma muhtaç -Haklardan yoksunluk

4.1. Katılımcıların Özellikleri

Araştırmanın katılımcıları 13 bedensel engeli olan bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların bazı sosyo-demografik özellikleri Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

	Yaş	Cinsiyet	Medeni Hal	Eğitim	İstihdam	Gelir	Engel Nedeni
K1	33	K	Bekar	Lise	Çalışmıyor	Engelli maaşı	Hastalık Sonrası
K2	31	K	Evli	Üniversite	Çalışmıyor	Aile desteği	Doğuştan
K3	47	E	Evli	Üniversite	Memur	Memur Maaşı	Doğuştan
K4	53	E	Bekar	İlkokul	Çalışmıyor	Bakım Parası	Hastalık Sonrası
K5	42	K	Bekar	Üniversite	Memur	Memur Maaşı	Kaza sonrası
K6	34	E	Bekar	Üniversite	Memur	Memur Maaşı	Doğuştan
K7	37	E	Bekar	Lise	Çalışmıyor	Engelli maaşı	Kaza sonrası
K8	33	E	Bekar	İlkokul	Çalışmıyor	Engelli Maaşı	Doğuştan
K9	51	E	Evli	Lise	Memur	Memur Maaşı	Doğuştan
K10	42	E	Evli	Lise	Esnaf	Engelli Maaşı	Doğuştan
K11	24	K	Bekar	Lise	Çalışmıyor	Engelli Maaşı, Bakım Parası	Doğuştan
K12	24	K	Bekar	Lise	Çalışmıyor	Engelli Maaşı	Doğuştan
K13	29	K	Bekar	Üniversite	Çalışmıyor	Engelli Maaşı	Doğuştan

Tablo 2'de görüldüğü gibi araştırma grubu 6 kadın 7 erkek olmak üzere toplamda 13 katılımcıdan oluşmaktadır. Katılımcıların yaşları 20-30 yaş aralığında 3 kişi, 30-40 yaş aralığında 5 kişi, 40-50

yaş aralığında 3 kişi ve 50-60 yaş aralığında 2 kişi bulunmaktadır. Katılımcılardan 9 kişi bekar 4 kişide evlidir.

Katılımcıların eğitim durumuna bakıldığında 5 üniversite, 6 lise, 2 ilkokul mezunu bulunmaktadır. Katılımcılardan 8 kişi herhangi bir işte çalışmadığını belirtmiştir. Diğer katılımcılardan 4 kişi memur, 1 kişi ise serbest meslek yaptığını ifade etmiştir. Katılımcılar gelir durumlarını söylemekten kaçınmışlardır. Ancak memur olan katılımcılar memur maaşı şeklinde ifade etmişlerdir. Diğer katılımcılardan ise 6 kişi engelli maaşı aldığını, 1 kişi maaş ve bakım parası almadığını, 1 kişi sadece bakım parası aldığını, 1 kişi de hem engelli maaşı hem de bakım parası aldığını belirtmiştir. Katılımcılar arasında doğuştan bedensel engeli olan bireyler olduğu gibi engeli sonradan kaza ya da hastalık sonrasında ortaya çıkan bireyler de vardır. Katılımcıların engel durumları değerlendirildiğinde ise 9 katılımcının doğuştan engeli olan bireydir. Diğer 4 katılımcıdan 2 kişi hastalık sonrasında, 2 kişi de geçirdiği kaza sonrasında engeli olan bireylerdir. Katılımcılar engel derecelerini belirtmekten kaçınmışlardır. Yapılan görüşmelerde engel derecelerinin daha önce yüksek sonradan yapılan kontrollerde düşük çıkması nedeniyle böyle bir çekince ortaya koydukları anlaşılmıştır. Ancak katılımcılar çoğunlukla engelli maaşı aldıkları ve memur statüsünde de çalışanlar olduğu için engel derecesinin genel olarak %40'ın üzerinde olduğu söylenebilir.

4.2. Biyoiktidar ve Doktor Otoritesi: Engelli Raporu ve Engel Derecesi

Engeli olan bireyler çeşitli haklara sahiptir. Toplumsal eşitliğin sağlanması amacıyla bu hakların engeli olan bireylere verilmesinin toplumsal meşruiyeti de vardır. Bu hakların düzenleyicisi, koruyucusu ve paylaştırıcısı da kamu otoritesidir. Kamu otoritesi bu ilkeleri belirlerken engelli bireyi ve engellilik durumunu da tanımlamaktadır. Engelli bireyler sağlık hizmetlerine erişmede birçok sorunla karşılaşmakla birlikte sağlık imkanlarına erişim onların toplumsal yaşama katılmalarında da önceliklidir (Doğruel, 2022: 307). Sağlıklı beden standardı gibi toplumun koyduğu normlar memurlar, doktorlar, yargıçlar, polisler, yöneticiler gibi aktörlerin uygulamalarıyla toplumsal yaşamda uygulanır (Philip, 1997: s. 91). Biyoiktidar sağlık alanı üzerindeki kontrolün sağlamasında medyayı da kullanmaktadır (Bilişli ve Çakmak 2019). Engeli olan bireylerin belirlenmesi, hangi engellilerin ne tür haklara sahip olacağı engelli raporlarına göre belirlenmektedir. Engelli raporları doktor otoritesine göre engelliliğin derecesini saptamakta ve engel derecesine göre haklar dağıtılmaktadır. Engelli raporu aynı zamanda engelli bireylerin engellilik durumunun tanımlanmasını iktidara bırakmaları anlamına gelmektedir. Engelli bireyler söz konusu raporu alabilmek için doktor kontrolünden geçmek durumundadır. Ancak engelli raporlarının verilmesi sırasında doktorlarla iletişimde anlaşmazlıklar yaşanabilmekte ve katılımcılar söz haklarının olmaması noktasında rahatsızlıklarını dile getirmektedirler.

Ben rapor alacaktım... Bakım parası için bana rapor istedim. Şikâyetin ne dedi? Rapor dedim hocam. Hımm dedi para için dedi böyle etti (kafasını sallıyor) (K4).

Engelli raporlarının yenilenmesi için belli aralıklarla raporların yenilenmesi de engelli bireylerin problem olarak dile getirdikleri bir diğer noktadır. Katılımcılar engel durumu değişmeyeceği için sık yapılan muayeneleri gereksiz görmektedirler.

Şimdi o raporlar çok sorun. Hani yenileme raporları var ya. Aslında mesela benim yılda bir oluyor. Bazısına bir yılda bazısına üç yılda bir rapor değiştirmek zorunda. Mesela benim 30 senedir raporum var örnek vereyim. Bundan sonra iyileşecek değilim. Bu en büyük sorun. Buna bir çözüm bulunması lazım mesela (K4)

Hocam bir önceki bir sonrakini (raporu) niye kıyaslırsanız? İyileşme ihtimali yoksa niye kıyaslayacaksınız ya da niye tekrar yürüteceksiniz? (İyileşme durumum varsa) bana deyin ki git kardeşim fizik tedaviye başla. Ben de başlayayım. Bana öyle bir tavsiyede de bulunmuyorsunuz (K8)

Engelli raporu ve engel durumunun derecelendirmesi engelli bedenin kontrol altında tutulmasının önemli araçlarıdır. İktidarın engelli bedeni rapor aracılığıyla denetim altında tutması çeşitli tepkilerle karşılaşmaktadır.

...ben o kadar sinirlendim ki doktorun önünü kestim... Hocam bana nasıl yüzde 52 verirsiniz dedim. Nasıl yüzde 52 olur? Gülüyor, biraz da böyle şey yaptı, telaşlandı bir hafta falan ondan sonra hiç umurunda olmadı. Sen işte bunu hak ediyorsun diyor. Abi ya ne diyeceğim? Allah'a havale ettim. Neticede şey (yetki) onda var. Hiçbir şey diyemiyoruz. (K10).

Tabi bu ayrıntı hocam, önemli olan ayrıntı. Burada bazı arkadaşlar doktora gidiyor, doktor kalkmıyor, şöyle bakıyor sen diyor yüzde 39'a giriyorsun. Mesela bizim arkadaş. Bir bak hocam kaç engelli senin gözünde? (K7)

Raporların verilmesinde engelli bireyler yeterince söz sahibi olmadıkları kanısındalar. Doktorların tutum ve davranışları çeşitli şekillerde eleştirmektedirler. Ancak doktorların bu tutumlarının temelinde istismarların olduğu anlaşılmaktadır.

(Doktor) şunu söylemek zorunda kaldı. Çok istismar var. Adam öyle bir pozisyon vermiş ki kendine, dışarıdan baktığım zaman sağlıklı olduğunu anlamazsın diyor. En azından engelinin ne kadar olduğunu anlamazsın. Psikiyatrik testlerde doktoru manipüle ediyor diyor. Yani mental bir şey olduğu için doktor kafasının içini göremiyor ve az çok da bilgi sahibi ise çok rahat manipüle edebilirsin (doktoru). Sonra psikiyatrik sıkıntılı olarak çıkıyor. Bir antidepresan yazıyor ya da anti psikotik yazıyor. Bir bakıyorsun 40 olan raporu 60 olmuş. (K6)

Engelli raporu hasta doktor ilişkisindeki otorite kullanımının bir örneğidir. Kimin hasta olduğuna karar verebilecek teknik bilgiye sahip olan kişi doktordur. Bu bilgi ona doktor otoritesini verir. Ancak katılımcıların bu süreçte kendilerinin de dikkate alınması gerektiği kanısında oldukları anlaşılmaktadır. Çünkü doktor otoritesini belirleyen şey yalnızca teknik tıp bilgisi değildir. Bazen toplumsal dinamikler doktorun rolünü teknik bilgiye dayanarak yerine getirmesini engelleyebilmektedir. Böyle durumlarda da biyoiktidar engelli bireylerin tercihleri üzerinden işlemektedir. Doktor otoritesi engelli raporları üzerinden engelli bireylerin gündelik yaşamının denetlenmesini sağlamaktadır. Engelli bireylerin karşı çıkışlarına karşın bu mekanizma işlemektedir. Engelli raporlarının getirdiği ayrıcalıklardan yararlanmak için yasal olmayan yollara başvurulmaktadır. Engelli olmadığı halde sahte rapor çıkarmak, bir yakınının engelli raporunu kullanmak yaygın bir şekilde görülmektedir. Bu durumlar cezalandırılması gereken suçlardır. Ancak bazı durumlarda engeli olan bireylerin kendilerini görme biçimleriyle kamu otoritesinin engellilik tanımlarının uyuşmadığını açığa çıkarmaktadır. Katılımcıların karşı çıkışları engelli raporunda somutlaşan iktidar baskısının varlığının yansımasıdır. Özellikle engel derecesinin belirlenmesinde yaşanan karşı çıkışlar kamu otoritesinin tanımlamalarına yapılan eleştiriler gibi düşünülebilir.

4.3. Beden Üzerinden Gündelik Yaşamın ve Refahın Kontrolü: Engelli Maaşı ve Sosyal Destekler

Engelli bireylere yönelik yardımların ve sosyal desteklerin dağıtılma biçiminde de otorite ve kontrol kendini göstermektedir. Yardımlardan ve desteklerden kimlerin yararlanabileceği seçilirken çeşitli denetimler yapılmaktadır. Bu denetimler belirli kriterlere göre yapılmakta ve kimlerin desteklerden yararlanabileceğinin belirlenmesini amaçlamaktadır. Ancak denetimler engelli bireyler tarafından her zaman memnuniyetle karşılanmamaktadır.

Mesela benim evim var maaş çıkarttırmak istiyorum. Benim raporumu götürmem gerek. Rapora göre maaş verilir ya da gelir düzeyine göre maaş verilir. Gidiyorum bana diyor ki sen diyo git diyo evinde beni bekle diyor. Benim ne zaman geleceğim belli değil diyor. Bak gün de vermior. Gelip seni evinde kontrol edeceğim diyor. Evime geliyor mesela diyelim ki benim eşyalar falan var. Benim işte koltuk takımım yeni ya da plazmam yeni ooo diyor, sen zenginsin diyor. Bak buna bakarak bu işten diyor. Sen diyor, zenginsin diyor. Sen diyor yani maaşı ne yapacaksın? diyor... sen babanın cebinden mi ödüyorsun parayı. Devlet bana hak görmüş bana veriyor. Sen benim koltuğuma kanepeme bakarak niye değerlendiriyorsun? Belki yeni aldım, belki eski aldım, belki hiç almadım belki hediye ettiler.

Şimdi bir de anneme bakıyor, geliyor diyor ki seninle mesela kim var sana bakacak diyor. Benim normalde annem babam bakacak, annem alıyor parayı nasıl parasız? Annem var diyorum. Bir de ağız burun kıvrıyor sana bakabilir mi gibisinden. Yani resmen rencide ediyor. Seni değerlendiriliyorlar. Geliyor mesela senin annen sana bakamaz yaşlı diyor. Mesela evi pis gördüyse pis diyor. Seni pis gördüyse pis diyor. Üstünü başını pis gördüyse pis diyor. Yani sana bakamaz diyor. (K7)

Sağlık alanında doktor otoritesinin engeli olan bireylere yeterince söz hakkı tanımaması gibi sağlık alanı dışında da kamu otoritesinin engelli bireylere söz hakkı bırakmadığı katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır. Engelli olan bireylerin kendileriyle ilgili kararlarda söz sahibi olamamaları iktidarın tek taraflı baskın olmasının sonucudur.

Yani yaptığım işte bir engelli rampası koydun mu? Hani bir engelli götürüp oraya o rampadan çıktı mı? Sen test ettin mi? Hani böyle yaşad mı engelli?... ben buradan geçebiliyorum desin. Ben bu binadan daire aldığım zaman bu binaya çok kolay girip çıkabilirim desin. Ondan sonra onay ver (K10)

...yani bura yapılırken bile engellenin fikri alınmadan yapılmış. Sen benim halimden anlayabilir misin? İmkânı yok anlayamazsın. Gerçekten anlayamazsın hocam... Genişlik yetersiz. Onlar diyor ki ya diyor, 5-10 kişi gelir, burada 5-10 kişi katılır; ama öyle değil. Engeller daha çok burada. Yani gerçekten çok, bayağı çok. Bunun ailesini kat hocam. Şimdi de bunun ailesini kat. Annesi, babası, kardeşi, yeğeni düşün yani. Ama diyor ki, sadece engelle engelli diye bir şey yok hocam. Engeli toplum yaratıyor. Tamam yaptı, Allah razı olsun gerçekten. Her şey engelliye göre değil. Mesela şu anda ben tuvalete nasıl gireceğim veya bu arkadaş giremiyor ya da Ayhan abi giremiyor. Niye giremiyor? Engelli lavabosu var engelli giremiyor (K7)

Katılımcılar kararların tek taraflı alındığını belirtmekte ve zaman zaman otoriteyi temsil eden görevlilerin tutumlarından rahatsız olduklarını dile getirmektedirler.

Ya ben 51 yaşındayım, evliyim. 3 çocuk babasıyım. Allah'a şükürler olsun çok ihtiyacı olan birisi değilim. Dernek başkanımı. Ona rağmen ötekileştirmeyi üst seviyedeki bürokratlar da dahil hissedebiliyorum. Var maalesef, hâlâ bizde mantalite de gerilik var. Biraz daha yol almamız gerekiyor maalesef... Ya şöyle söyleyeyim, yani akli başında insanın karşısındakine mimiklerinden tutun ve tavırlarına kadar ikinci sınıf vatandaş hissi uyanıyor bende. Ötekileştirmeden kastım bu. Engelliler derneğinden geldik dendi miydi sanki böyle işte acınası bir grup, acınası bir grup (K9)

Yani işte böyle böyle böyle sıkıntımız vardı, yardımcı olur musunuz? diyorum. Bazı insanlar es geçiyor, kale almıyor yani. İşte diyorlar ki tamam işinizi hallederiz. Bakıyorsun halletmiyor. Bu gibi mağdur arkadaşlarım da var burada. (K1)

Engelli olan bireylerin kamu otoritesiyle karşılaştıkları bir diğer alan da sosyal yardımlardır. Sosyal destekler kamu otoritesinin engellilik anlayışını ve engeli olan bireye yaklaşımını yansıtmaktadır. Sosyal destekler dağıtılırken kişinin engelli raporunun yanında sosyo-ekonomik durumu da değerlendirmeye alınmaktadır. Bu değerlendirmelerde bireylerin engel durumları, ailelerinden destek alıp alamadıkları, kişisel servetleri vb. durumlara bakılarak karar verilmektedir. Katılımcılar sosyo-ekonomik durum hakkında bilgilenecek amacıyla yapılan ev ziyaretlerinden rahatsızlıklarını belirtmektedirler. Ev ziyaretleri, kişisel alanlarının kontrol edilmesi gibi uygulamalar hakların adil dağıtılması ve usulsüzlüklerin belirlenmesi açısından gereklilik olarak görülmektedir. Bununla birlikte katılımcılar bu tip uygulamalardan rahatsızlıklarını ifade etmektedirler.

Haklara sahibiz ama ulaşamıyoruz. Ben size bir örnek daha vereyim. Bu araba babamın. Ben engelliyim. Bizde bir hak var, biliyorsunuz, ÖTV'siz araba. Şimdi ben dedim ki bir araç alayım. Otomatik ehliyetim var. Gittim, diyor ki araç alırsan diyor, maaşımı keserim. Niye? dedim. Sen araç alabiliyorsun, durumun iyi diyor. Yaa ben ona ihtiyacım olduğu için alıyorum. Yaaa bu benim hakkım değil mi? Engelli hakkı ÖTV.

Ben buna ihtiyacım olduğu için alıyorum. Hayır diyor. Tamam ihtiyacın olduğu için ama senin durumun iyi ki alıyorsun bu arabayı. O yüzden maaşını keserim diyor. İş mi hocam yani? (K10)

Ama birçok arkadaşlarım şikâyet ediyor. Benim burada bir arkadaşım var mesela. Babasının bir traktörü yüzünden engelli maaşı kesildi... Ailenin gelirine göre hesaplama yapılıyor. Diyor ki bunun, atıyorum, işte anne babasının üzerinde mal vardır, ev vardır, traktör vardır, mal mülk miras vardır. Diyor ki abinin durumu iyi, buna (destek vermeye) gerek yok. Ne münasebet... Hakkını alması gerekiyor (engellinin). Yani şöyle söyleyeyim... Anne baba bugün varsa yarın yok. Bu çocuk, devletin sunmuş olduğu imkândan faydalanmalı. Çünkü bugün anne baba zenginse varlıklıysa yarın batıp batmayacağı ne malum. Hocam benim bugün babamın durumu iyi, bana her imkânı sunuyor. Hadi iflas etti. Ne olacak? Benim garantim var mı? Devlet bana imkân sunuyor mu? İşte diyor ki, evin var, araban var. Her şey ev, araba değil hocam. İstersen evde olmasın başımızı nasıl sokacağız biz? (K2)

Engeli olan bireylerin belirli kriterleri yerine getirdikleri durumlarda sosyal haklarından yararlanabilmeleri engelleri olduğu için değil yoksul oldukları için desteklendikleri bir durum ortaya çıkarmaktadır. Oysa engeli olan bireyler bazen paradan daha farklı şeyler istediklerini ortaya koymaktadırlar.

... devlet bu sosyal desteği bilinçsiz yapıyor diye düşünüyorum. Şöyle ki, mesela benim raporum gereği çok rahat hem engelli maaşı hem bakım maaşı alabilirim. Bu da ortalama 5.500 lira eder. Yani bana yattığım yerde 5500 lira vermek yerine çalıştırsın. 8.000 lira versin ve beni topluma kazandırsın. Yani bakım maaşında çalışamayacak ağırlıktaki insanları tenzih ediyorum. Tabi o tarz arkadaşları tenzih ediyorum. (K9)

Bu çerçevede sosyal destek uygulamaları da bedensel engeli olan bireylerin kişisel yaşamlarının kontrol edilmesi, denetlenmesi ve engelli bedenle toplumla arasına iktidarın belirlendiği bir mesafede durmasını sağlamaktadır. Bu açıdan sosyal destekler bedensel engeli olan bireylerin yaşam kalitesinin, refahının kontrol edilmesini sağlayarak biyoiktidarın engelli beden üzerindeki hakimiyetini kurmaktadır.

4.4. Biyoiktidarın Toplumsal Düzeyde İşleyişi: Sınıflandırma ve Ayrımcılık Dinamikleri

Foucault'a göre iktidar dinamiklerinin işlediği düzeylerden bir tanesi de toplumsal düzeydir. Bu düzeyde iktidar gündelik pratiklerde ve söylemlerde karşımıza çıkar (Özdemir, 2021: 114). Toplumsal düzey insanların birbirleriyle kurdukları mikro düzeyli ilişkilere içkindir. Toplumsal yaşamdaki etiketleme, ötekileştirme, dışlama, ayrımcılık vb. durumlar biyoiktidarın toplumsal düzeydeki kontrol araçlarıdır. Engelli beden toplumsal yaşamın normallik sınırlarının dışında kaldığı için etiketlenmekte ve insanların engelli bedene yaklaşımları da buna göre şekillenmektedir. Engelli beden toplumsal yaşamda ayrılmaya maruz kalmaktadır. Bu ayrışma aile yaşamında da karşımıza çıkabiliyor.

Onlardan çok gerideyim. O yüzden onlarla bir tutulmuyorum. Yani bu kendi ailemin içerisinde de böyle. Bakın, ben kendi adıma söyleyeyim. Annem, evet, bana çok destek oldular. Hiçbirinin hakkını yiyemem. Ama onlar da bile bazen bir kopukluk olabiliyor. Diğer sağlam çocuklarıyla seni kıyaslayabiliyor. Yani sen kendi ailenin içerisinde bile aslında bilmeden, farkında olmadan dışlanan kişisindir. (K12)

Dışlandığımı hissediyorum. İnsanlar tarafından, babam tarafından, diğer insanlar tarafından da. İşte total, yürüyemiyor, böyle şeyleri var denmesin istiyorum. Tabi ben bu durumlara şahit oldum... koltuk değneği, engelli raporu var diye dışlanıyorsun. Zati babam dışladı işte beni. Babamdan ayrı yaşıyorum. Ablam da engelli... Ablamla hiç görüşmüyorum. (K13)

Engelli bireyi etiketleyerek ayrıştırma aile dışındaki toplumsal yaşamda da çeşitli şekillerde devam etmektedir.

Bizi sınıflandırmaları. Bizim tek istediğimiz bu hocam sınıflandırmama. Çünkü bu her millette her ırkta her cinsiyette çok aşağılayıcı bir şey insanların sınıflandırılması. Sınıflandırmak çok aykırı bir şey bence. Bu değiştikten sonra her şey değişir hocam. (K11)

Toplumsal yaşamda en çok karşılaşılan tutumlardan birisi engelli bireylerin yardıma ihtiyacı olan bireyler olarak görülmeleleridir. Katılımcılar bu konu ile ilgili deneyimlerini dile getirmektedirler.

...engeller hep böyle aklar vahlarla birlikte anılıyor maalesef. Bunu şimdi hocam sokakta görüyorum. O teyze yüksek ihtimalle köyden gelmişti. Kırsalda değiliz. Ben aslında tanınan, lütfen yanlış anlamayın, koltuk değneklerimden dolayı tanınan birisiyim. Sokakta görsel olarak rahat tanınacak birisiyim. Teyze, yüksek ihtimalle dışarıdan gelmiştir. Bunu yaşadım, yani teyzeciğim bana para uzattı. Kadına ne diyeceğimi şaşırıdım. (K9)

Para vermeye çalışıyor. Ama engelli bunu istemiyor. Biz dilenci değiliz. Ben de istemiyorum. Uzun çarşıda yürüyorum hocam... O zaman biraz daha sağlıklıyım, sağlamım. Orada yaşlı bir amcanın bir tanesi 60-70 yaşlarında bir tanesi bana yaklaştı. Elime bozuk para tutuşturmaya çalıştı. Kırmadan nasıl yaparım diye düşünüyorum. Ama kırmak zorunda kaldım. Yani amca dedim. Kusura bakmayın ya ben dilenci değilim (K3)

Engelli bedenin kolay fark edilmesi toplumun hızlı bir refleks göstermesine neden olmaktadır. Bedensel farklılıklar ya da engel nedeniyle bazı haklara erişemedikleri görülmektedir. Katılımcılar diğer insanların sahip oldukları haklardan yoksun kaldıklarını sık sık ifade etmektedirler.

En yaşlı 65 yaş üstü ve engellilere öncelik var. Evet, ama bu talep etmek gerekiyor. Gelini öne alıyorlar. Evet ya da 4 doğru görece beni engelliymiş gelsin diyecek. Genelde (tepki çekmemek için talep etmiyoruz) yani en azından tepki görmektense beklemeyi tercih ediyor insanlar... Mesele okula bir şekilde girmek değil hocam. Abi normaller gibi girmen gerek... Ben özel durumundan dolayı neden eğitime ara vermek zorunda kalayım? Ya da böyle bir problem yaşayayım? (K11)

Normal vatandaşına kaldırım yapıyorsa, normal vatandaşın geçebileceği yolu ayarlıyorsa, trafikte kalmasını istemiyorsa, herhangi başına bir kaza gelmesini istemiyorsa, benim de güvenilirliğini sağlamak zorunda. Ben bunun için de teşekkür etmek zorunda değilim (K5).

Dışlayıcı tutumlar engelli olan bireylerin toplumsal hayatla bütünleşmelerini engellemektedir. Katılımcılar bir vatandaş olarak dahi görülmediklerini ifade etmektedirler.

Ya bizi ikinci sınıf vatandaş olarak görüyorlar. Yani bizi vatandaş olarak bile görmüyorlar. Bizi dilenci olarak görüyorlar. Şu an ikinci sınıf, daha birinci sınıf olmadık. Üçten ikiye çıkabildik. İkinci sınıf vatandaş muamelesi görüyoruz. (K3)

Toplum hayatımda mesela engellilerin bir yeri olduğunu düşünmüyorum. Öyle, engellilerin sevildiğini düşünmüyorum. Çok karamsarım konuda ama ben öyle düşünüyorum. (K13)

Toplumsal yaşamda engelli beden üzerinden gelişen kısıtlamalar engelli bireyin kendini diğer insanlarla eşit görmesine rağmen gerçekleşir. Katılımcılar kendilerini diğer insanlardan farklı görmediklerini ve eşit haklara sahip olduklarını ya da en azından bu yönde beklentilerinin olduğunu her fırsatta dile getirmektedirler. Bu ifadeler diğer bireylerle eşit oldukları mesajını vermenin yanında gündelik yaşamda bu durumla çelişen pek çok deneyimlerinin olduğunu anlaşılmaktadır.

Yani sağlam insan yapıyorsa biz de yapabiliriz. Yani bize böyle şey bakmasınlar, ya işte sen evde otur... Öyle değil ya, biz de insanız. Bizim de bir kalbimiz var, duygularımız var hislerimiz var, düşüncelerimiz var, ne bileyim yani yapmak istediğiniz şeyler var. Başarmak istediğimiz bazı şeyler var. (K9)

Evet benim alanım sadece bu. Bu kadar yok, yani bizim gerçekten alanımız yok. Bakmayın, işte ne bileyim bize şöyle yaptılar, bize hak tanıdılar, bunu yapmak zorundalar. Bu mecburiyet. Bu bize sunulmuş 1 lütuf değil hocam. Bunlar yapılmak zorunda zaten. Örnek veriyorum işte. Biz işte bu devlet bize şunu yaptı, bunu yaptı, şöyle dedi, teşekkür ederiz, Allah razı olsun. Evet, bunu inkâr edemeyiz ama yapmak zorunda. Zaten bu 1 lütuf değildir ki. Bir yani bu engel bu rahatsızlık Allah'tan gelmiştir.

Sonuçta ben de bir insanım ve yaşamaya hakkım var bu böyle dolmayı ya da böyle sonrasında böyle olmayı ben tercih etmedim. Ben yapmadım bunu Allah dedi ve oldu ama bazı insanlar engellilere yapılan desteği ya da yardımı işte bir umut olarak ben ona yaptıysam, Allah rızası için. Ben aciz bir kul değilim (K12).

Bedensel engeli olan bireylere yasal düzeyde tanınan eşit vatandaş statüsünün toplumsal yaşamda işlemediği anlaşılmaktadır. Çünkü engelli beden, farklılıkları nedeniyle engelli bireylerin toplumsal yaşamla bütünleşmesi engellenmektedir. Toplumun bazen iyi niyetli acıma duyguları bazen farklı olana karşı geliştirdiği dışlayıcı tutumlar gündelik yaşamda engeli olan bireyleri toplumsal yaşamdaki statüsü üzerinde yasalardan daha çok belirleyici olmaktadır. Engeli olan bireyler etiketleme, ötekileştirme ve dışlama tutumları karşısında çaresiz kalmakta ve kimliklerini saklama çabası içine girmektedirler.

18 yaşlarında kolumu saklayarak gezerdim hocam. İşte aman kimse beni beğenmez. İşte tam böyle ergenlik dönemi, yeni yeni hayata atılıyorsunuz. Yaz olsun hiç istemezdim. Kısa kollu giymek hiç istemezdim. Görünmesini rahat. Çünkü insanların öyle bir bakış açısı bazen o kadar farklı olabiliyor ki rahatsızlık duyuyorsunuz (K2)

Toplumsal yaşamda engeli olan birey yetersiz, kendi başına başaramayan, yardıma ihtiyacı olan bir birey olarak tanımlanarak kimi zaman dışlanmakta kimi zaman da yardıma ihtiyacı olan bir birey olarak marjinalleştirilmektedir. Ötekileştirme ve dışlama dinamikleri tek taraflı işlemektedir. Bu süreçte engeli olan bireyler toplumun ötekileştirme-dışlama reflekslerine müdahale edememektedir. Çünkü toplumun engelli bedeni sıkıştırdığı kalıplar toplumsal yaşamda belirleyicidir. Sonuçta engeli olan birey toplumsal yaşamla bütünleşememekte, toplumun ona çizdiği sınırlar içine hapsedilmektedir. Bu sınırlandırma biyoiktidarın engelli bedeni denetlenmesi, kontrol etmesi ve kısıtlamasıyla tahakküm altına aldığı gerçeğini ifşa etmektedir. Gündelik yaşamda engeli olan bireye gösterilerin etiketleme, ötekileştirme, dışlama gibi tepkiler engelli bedenin normal ve ideal bedenin dışında algılandığını ortaya koymaktadır. Bu durumlar engelli bedeni normal dışında tanımlayan, ötekileştirerek değersizleştiren bir ideoloji olarak da değerlendirilebilir (Aytemur Sağıroğlu 2017:164-165). İdealleştirilmiş normal beden sağlıklı beden ile özdeşleştirilmiştir. Bunun da ötesinde günümüz toplumlarında sağlıklı beden spor ve estetikle biçimlendirilmiş daha çekici hale getirilmiş bir bedendir. Bu durum engelli bedenin gündelik yaşamda Davis'in (2011) ifade ettiği normallik hegemonyası altında olduğunu ortaya koymaktadır.

5.SONUÇ

Günümüzde engelli bireylerin yaşadıkları sorunlarına karşı siyasal ve hukuksal düzeyde bir farkındalık oluşmuştur. Sivil toplum düzeyinde de engelli bireylerin haklarını arayan derneklerin sayısı arttığı gibi engelli bireylerin bir arada sosyalleştiği mekânlar da yaygınlaşmaktadır. Yeterli düzeyde olmasa da engelli istihdamında da eskiye nazaran olumlu gelişmeler olduğu söylenebilir. Bu gelişmeler toplumsal yaşamda da karşılık bulmuş engelli bireyler toplumsal yaşama daha çok katılmaya başlamıştır. Bu gelişmeler engelli bireylerin içinde buldukları dezavantajlı durumu, maruz kaldıkları eşitsizlikleri çözüme kavuşturmaya katkı sağlamaktadır.

Bu gelişmelere karşın engelli bireylerin toplumsal yaşamdaki statüleri beklenen düzeye ulaşmamıştır. Dahası engelli bireyler haklara erişim noktasında ötekileştirme, ayrımcılık ve dışlayıcı durumlarla karşılaşmaktadırlar. Engelli bireyleri değersizleştiren ve toplumdaki dışlayan bakış açısı ve tutumlar kurumsallaşmış bir biçimde devam etmektedir. Bu çalışmada olumlu gelişmelere karşın engelli bireylerin içinde buldukları dezavantajlı durumun neden değişmediği sorgulanmış ve elde edilen veriler biyoiktidar kavramı çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Biyoiktidar, normal ve anormal ayırımına dayanarak anormal olan üzerinde denetim kuran toplumsal düzeni ifade eder. Biyoiktidar anormal olarak tanımladığı bedenleri denetim altında tutarak toplumsal düzeni ya da normal olanı koruma refleksi geliştirmektedir. Farklı olan normalleştirilmeye, kontrol altında tutulmaya ve denetlenmeye çalışılır.

Bu doğrultuda araştırmada engelli bireylerin normal, standart, sağlıklı beden tanımlamasının dışında yerleştirildiği anlaşılmaktadır. Araştırmada engelli bireylerin biyoiktidarın denetimi altında tutulması konusunda 3 temaya ulaşılmıştır. Birincisi doktor otoritesi üzerinden engelli bireylerin kontrolü, ikincisi sosyal desteklerle engelli bireylerin refahının kontrolü ve üçüncüsü de ayrımcılık ve dışlama dinamikleri üzerinden engelli bireylerin denetimidir. Bu üç tema da engelli bireylerin toplumun normallik standartları dışında oldukları için karşılaştıkları zorlukları ortaya koymaktadır. Engelli beden bu normalin dışında kaldığı için değersizleştirilmektedir. Engelli bedene karşı iyi niyetli politikalar yaygınlaşsa bile kültürel kodlara işlemiş olan biyoiktidar engelli bedenin dışlanarak normalin korunması üzerine işlemektedir. Bu nedenle engelli bedene destek olmak, durumunu iyileştirmek ya da haklarını vermek için yapılan uygulamalar bile engeli olan bireyin etiketlendiği dışlandığı dinamikleri pekiştirmektedir. Sosyal destekler ve engelli maaşları engelli bedenin gündelik yaşamının ve yaşam kalitesinin kontrol altında tutulmasına yarayan mekanizmalar gibi işlev görmektedir. Buna paralel olarak toplumsal düzeyde engelli bireyi etiketleyen, ötekileştiren ve dışlayan dinamikler sürmektedir.

Bu çerçevede, biyoiktidar görünmeyen mekanizmalara sahip olsa da öznenin yani engelli bireyin daha çok söz sahibi olduğu sosyal politikaların geliştirilmesi söz konusu denetimin yarattığı baskıyı azaltabilir. Bunun için engelli bireylerin karşılaştıkları sorunların çözülebilmesi için biyoiktidarın engelli beden üzerinden işleyen dinamiklerinin açığa çıkaran araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Açıkgöz, R. & Özil, H. (2023). Sakatlık Sosyal Modelinde Sosyolojik Perspektifler. *İçtimaiyat*, 7(1): 1-1. (Erken görünümde). Doi: 10.33709/ictimaiyat.1144506.
- Adak, N. (2009). Sağlıkta Sosyal Problemler. Nurşen Adak (ed.), *Sosyal Problemler Sosyolojisi: Dünyadan ve Türkiye'den Örnekler içinde* ss. 99-133. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Aytemur Sağıroğlu, N. (2020). Öjeni ve Sağlam Bedenlilik. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (30): 115-133.
- Aytemur Sarioğlu, N. (2017). Sağlam Bedenlilik İdeolojisi Üzerine Eleştirel Bir İnceleme. *YDÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, X (2): 148-168.
- Bayır, M. (2020). Michel Foucault'da Biyoiktidar ve Benlik Teknikleri. *NOSYON: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, (6): 1-13.
- Bilişli, Y. ve Çakmak, F. (2019). Michel Foucault'nun Biyo-İktidar Perspektifinden Türkiye'de Gazete Sağlık Haberlerinin Analizi, *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35): 323-339.
- Burcu Sağlam, E. & Eker, H. (2020). Engellilik ve Sosyal Organizasyon İlişkisi Üzerinden Dezavantajlılık ve İnşası. Ferhat Arık ve Levent Taş (ed.), *Dezavantajlılar ve Dezavantajlılık Sosyolojisi içinde* ss. 85-116. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Burcu, E. (2011). Türkiye'deki Engelli Bireylere İlişkin Kültürel Tanımlamalar: Ankara örneği. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28 (1): 37-54.
- Burcu, E. (2020). Engellilik Sosyolojisi, 2.b., Anı Yayıncılık, Ankara.
- Creswell, W. J. (2013). Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni (Çev. M. Bütün ve S. Beşir Demir), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Davis, L. J. (2011) Normalliğin İnşası: Çan Eğrisi, Roman ve On Dokuzuncu Yüzyılda Sakat Bedenin İcadı. D. Bezmez, vd. (der.), *Sakatlık Çalışmaları: Sosyal Bilimlerden Bakmak içinde* (s. 187-208), Koç Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Doğruel, F. (2022). Beden, Birey ve Toplum Kesişiminde Engelli Bireylerin Erişebilirlik Deneyimleri: Gaziantep Örneği. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 25(2): 299-317.
- Foucault, M. (2014). Özne ve İktidar: Seçme Yazılar 2, (Çev. Işık Ergüden ve Osman Akınhay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. (2015). Biyopolitikanın Doğuşu. (Çev. Alican Tayla), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Hughes, B. (2008). What Can a Foucauldian Analysis Contribute to Disability Theory?, (Ed. Shelley Tremain), Foucault and the Government of Disability inside pp. 78-92. The University of Michigan Press, USA.

Koç, A. (2018). Michel Foucault'nun "Biyopolitika" Kavramının Teorik Çerçevesi. Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi, 2 (2): 193-218.

Megill, A. (1998). Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche, Heidegger, Foucault, Derrida, (Çev. Tuncay Birkan), Bilim Sanat Yayınları, İstanbul.

Merriam, S. B. (2013). Nitel Araştırma: Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber. (Çeviri Editörü: Selahattin Duman), Nobel Yayıncılık, Ankara.

Nazlı, A. (2012). Öteki Beden: Bir Ötekilik Biçimi Olarak Engelli Beden ve Engellilik. Sosyoloji Dergisi, (27): 15-32.

Oliver, M. (1990). The Politics of Disablement. Macmillan Education, London.

Özdemir, M. (2021). Foucault Sosyolojisinde İktidarın Serüveni: Pastoral İktidar, Disiplinci İktidar, Biyo-İktidar. Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 4 (1): 109-133.

Philip, M. (1997). Michel Foucault, ed. Quentin Skinner Çağdaş Temel Kuramlar içinde (90-109). Vadi Yayınları, Ankara.

Şenol, D. & Canbolat, H. Ş. (2022). Fiziksel Engeli Olan Bireylerin Koşullu Beden İnşaları Olarak Kimikleştirilmelerine Sosyolojik Bir Bakış. Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi, (9): 144-177.

Şentürk, Ü. (2022). Dezavantajlılık Olgusunun Ana Bileşeni: Engellilik. Ayşegül Demir (ed.), Dezavantajlı Grupların Sosyolojisi: Eşitsizlikler, Riskler, Çözümler içinde ss. 31-65. Paradigma Akademi, Çanakkale.

Taşçier, F. (2010). Michel Foucault ve Güç/İktidar Çözümlemeleri: Modern İktidarın Yapısı ve İşleyişi. Der Armağan Öztürk Postyapısalcılık içinde ss. 73-122, Phoenix Yayınları, Ankara.

Tremain, S. (2008a). The Biopolitics of Bioethics and Disability. *Bioethical Inquiry* 5, 101–106 (2008).

Tremain, S. (2008b). Foucault, Governmentality, and Critical Disability Theory: An Introduction, (Ed. Shelley Tremain), Foucault and the Government of Disability inside pp. 1-24. The University of Michigan Press, USA.

Urhan, V. (2010). Foucault: Fikir Mimarları Dizisi-24. Say Yayınları, İstanbul.

Ünal, V. (2020). Modernliğin Diğer Yüzü ve Dezavantajlı Gruplar. Nobel Yayınları, Ankara.

Waldschmidt, A. (2008). Who Is Normal? Who Is Deviant?: Normality and Risk in Genetic Diagnostics and Counseling, (Ed. Shelley Tremain), Foucault and the Government of Disability inside pp. 191-207. The University of Michigan Press, USA.

Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2000). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri, 2.b., Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yüksel, M (2019). Bedenin Toplumsal Dönüşümü: Sağlıklı Bedenden, Estetik ve Atletik Bedene, (Ed. Yılmaz Daşlı ve Erol Bulut), Sağlık Sosyolojisi içinde ss. 191-229. Anı Yayıncılık, Ankara.